

Jacek Wołoszyn

(Katolicki Uniwersytet Lubelski, Instytut Pamięci Narodowej w Lublinie)

ORCID 0000-0002-5563-8074

doi: 10.36121/jwołoszyn.DB.2020.11.055

Nauczyciele akademicki pochodzenia ziemiańskiego w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach 1918–1939 – próba zarysowania portretu zbiorowego

Streszczenie: Praca jest próbą stworzenia częściowego portretu zbiorowego dwudziestu ośmiu nauczycieli akademickich zatrudnionych w lubelskiej uczelni, w latach 1918–1939, którzy urodzili się w rodzinach ziemiańskich. Nie zostały ukazane wszystkie cechy członków tej zbiorowości. Skupiono się jedynie na danych liczbowych dotyczących tej grupy, wykładanych przedmiotach czy uzyskanych stopniach i tytułach naukowych. Kolejnym punktem było omówienie okresu pracy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz udziału we władzach uniwersyteckich i wydziałowych. Autor wspomina o zaangażowaniu nauczycieli akademickich pochodzenia ziemiańskiego w działalność polityczną i społeczną. Uzupełnienie stanowiły informacje dotyczące innych zawodów wykonywanych często równoległe z pracą w Uniwersytecie.

Słowa kluczowe: Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polska, nauczyciele akademicki, ziemiaństwo

University teachers of landed gentry at the Catholic University of Lublin in the years 1918–1939 - an attempt to collective portrait

Annotation: The work is an attempt to create a partial collective portrait of twenty-eight academic teachers employed at the university in Lublin in the years 1918–1939, who were born in the landowning families. Not all features of the members of this community have been shown. The focus was only on the figures for this group, the subjects taught, and the academic degrees and titles obtained. Another point was discussing the period of work at the Catholic University of Lublin and the participation in university and departmental authorities. The author mentions the involvement of academic teachers of landowners' origin in political and social activities. These considerations were supplemented by information on other professions often performed in parallel with work at the University.

Keywords: Catholic University of Lublin, Poland, academic teachers, gentry

Преподаватели дворянского происхождения в Люблинском католическом университете в 1918–1939 гг. - попытка коллективного портрета.

Аннотация: Работа представляет собой попытку создать частичный коллективный портрет двадцати восьми академических преподавателей, работавших в университете в Люблине в 1918–1939 гг. и родившихся в помещичьих семьях. Показаны не все особенности участников этого общества. Основное внимание уделялось только цифрам для этой группы, преподаваемым предметам или полученным степеням и званиям. Следующим пунктом было обсуждение периода работы в Люблинском католическом университете и участия в университетских и факультетских органах власти. Автор отмечает участие преподавателей землевладельческого происхождения в политической и общественной жизни. Приложено информацию о других профессиях, выполняемых часто параллельно с работой в университете.

Ключевые слова: Люблинский католический университет, Польша, преподаватели, дворяне

Wiek XIX i zachodzące wówczas przemiany ekonomiczne i społeczne w sposób istotny wpłynęły na położenie stanu szlacheckiego. W uproszczeniu można wskazać, że stał się on źródłem rekrutacji do dwóch nowych warstw społecznych: ziemiaństwa i inteligencji¹. Wiele osób wywodzących się ze środowiska ziemiańskiego i szlacheckiego w poszukiwaniu nowych sposobów utrzymania rozpoczynało bowiem pracę jako urzędnicy, prawnicy, lekarze, bankowcy, nauczyciele oraz wykładowcy wyższych uczelni. Wyjazd do miasta i znalezienie nowego zawodu nie musiał jednocześnie oznaczać zerwania więzów ze środowiskiem macierzystym.

Część z tych osób kończyła studia wyższe, zdobywając kolejne stopnie i tytuły naukowe. W latach 1918–1939 pochodzenie ziemiańskiego – według wyliczeń Doroty Mycielskiej – miało ok. 15,4 profesorów szkół wyższych (np. w Uniwersytecie Poznańskim – 14,5 proc.; Jagiellońskim – 10,8 proc. wszystkich wykładowców)². Przytoczone dane oznaczały, że odsetek nauczycieli akademickich wywodzących się z warstwy ziemiańskiej wielokrotnie przekraczał procent ziemian w społeczeństwie II Rzeczypospolitej³.

¹ T. Epsztein, *Wokół definicji ziemiaństwa [w:] O polskich elitach raz jeszcze. Studia ofiarowane Profesor Janinie Leskiewiczowej z okazji dziewięćdziesiątych urodzin*, red. T. Epsztein, S. Górzynski, A. Karpiński, Warszawa 2007, s. 58; J. Komorowski, *Ziemiaństwo jako przedmiot badań*, „Historica” 2011, T. XL, s. 113-115, 130-131; M. Micińska, *Inteligencja na rozdwojach 1864-1918*, Warszawa 2008, s. 25. Odwołując się do prowadzonych blisko sześćdziesiąt lat temu badań Jana Szczepańskiego, można wskazać, że wśród grupy inteligencji polskiej XIX i początków XX w 57,1 proc. wywodziło się spośród szlachty, z mieszczaństwa 15,4 proc., inteligencji, a 4,1 chłopstwa (J. Szczepański, *Materiały do ogólnej charakterystyki ludzi polskiego świata naukowego w XIX i początkach XX w. (Komunikat wstępny)*, „Kultura i Społeczeństwo” 1962 nr 2, s. 96-97).

² Najwięcej nauczycieli akademickich było potomkami rodzin inteligentnych – 60,4 proc. Ojcowie niektórych wykładowców byli ziemianami, wykonywującymi równoległe zawody umysłowe (D. Mycielska, *Drogi życiowe profesorów przed objęciem katedr akademickich w niepodległej Polsce [w:] Inteligencja polska XIX i XX wieku*, red. R. Czeulis-Rastenis, Warszawa 1981, s. 255-256; M. Jakś-Ivanovska, *Profesorowie Uniwersytetu Poznańskiego 1919-1939. Portret demograficzno-społeczny*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2016, T. LXXVI, s. 356-357, 359; J. Dybiec, *Uniwersytet Jagielloński 1918-1939*, Kraków 2000, s. 117-120).

³ Według różnych badaczy odsetek ziemian w społeczeństwie dwudziestolecia wojennego nie

Pewna grupa osób pochodzenia ziemiańskiego związała również swój los z powstałym w grudniu 1918 r. Uniwersytetem Lubelskim/Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Lublin stał się wówczas jednym z sześciu ośrodków akademickich na obszarze odbudowującej się Rzeczypospolitej. Chociaż opracowana wówczas przez ks. Rektora, Idziego Radziszewskiego, wizja Uniwersytetu obejmowała kształcenie w wielu dziedzinach duchownych i świeckich (także w naukach przyrodniczych), to warunki materialne pozwoliły jednakże w roku akademickim 1918/1919 otworzyć tylko cztery wydziały: Teologiczny; Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych (od 1923 r. Prawa Kanonicznego); Wydział Nauk Humanistycznych oraz Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych. Podział ten bez większych zmian utrzymał się do 1939 r.⁴ W każdej z tych jednostek zatrudnionych było w całym okresie dwudziestolecia międzywojennego stu siedemdziesięciu ośmiu nauczycieli akademickich, wywodzących się z różnych stanów, w tym również z ziemiańskiego.

Celem niniejszej pracy jest stworzenie częściowego portretu zbiorowego nauczycieli akademickich zatrudnionych w lubelskiej Uczelni w latach 1918–1939, którzy urodzili się w rodzinach ziemiańskich. Nie zostały ukazane wszystkie cechy członków tej zbiorowości. Skupiono się bowiem jedynie na danych liczbowych dotyczących tej grupy, przedmiotach wykładanych przez osoby do niej należące czy na uzyskanych stopniach i tytułach naukowych. Kolejnym punktem było omówienie okresu pracy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz udziału we władzach uniwersyteckich i wydziałowych. Nie zabrakło również wzmianki o zaangażowaniu nauczycieli akademickich pochodzenia ziemiańskiego w działalność polityczną i społeczną. Uzupełnienie stanowiły informacje dotyczące innych zawodów wykonywanych przez poszczególne osoby, często równoległe z pracą w Uniwersytecie.

Uwagi terminologiczne

Pierwsza uwaga wiąże się z poszerzeniem znaczenia terminu „nauczyciel akademicki” o lektorów i osoby prowadzące wykłady zleczone. W II Rzeczypospolitej pojęcie to bowiem odnosiło się jedynie do samodzielnych pracowników wyższych uczelni⁵.

Kolejna uwaga terminologiczna dotyczyła nazwy lubelskiej Uczelni. Należy bowiem wyjaśnić, że do 1928 r. funkcjonowała ona jako Uniwersytet Lubelski. Do zmiany doszło dopiero po zatwierdzeniu przez ministra wyznań religijnych i oświecenie

---

przekraczał 0,3 proc., zob. J. Żarnowski, *Społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1973, s. 286; W. Roszkowski, *Gospodarcza rola wielkiej prywatnej własności ziemskiej w Polsce 1918–1939*, Warszawa 1986, s. 35.

⁴ G. Karolewicz, *Geneza Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego [w:] Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, red. G. Karolewicz, M. Zahajkiewicz, Z. Zieliński, Lublin 1992, s. 66;

⁵ Zgodnie z obowiązującym wówczas ustawodawstwem tylko samodzielni pracownicy naukowcy byli określani mianem „nauczyciela akademickiego”, pozostałych zaliczano do kategorii „kadry pomocniczej” (E. Magiera, *Uwarunkowania prawne karier akademickich w Polsce międzywojennej (1918–1939)*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 2015, nr 1, s. 33–34, http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Pedagogika_Szkoly_Wyzszej/Pedagogika_Szkoly_Wyzszej-r2015-t-n1/Pedagogika_Szkoly_Wyzszej-r2015-t-n1-s25-44/Pedagogika_Szkoly_Wyzszej-r2015-t-n1-s25-44.pdf [dostęp: 30 XI 2018 r.]).

publicznego nowego statutu instytucji naukowej, co oznaczało uzyskanie przez nią osobowości prawnej jako „samoistna szkoła akademicka”. Dla uproszenia jednakże w całej pracy będzie używana nazwa Katolicki Uniwersytet Lubelski bez względu na czas, do którego odnosiła się dana kwestia.

Istotną z punktu widzenia niniejszych rozważań kwestią jest określenie kryteriów pozwalających zakwalifikować daną osobę, jako mającą pochodzenie ziemiańskie. Właściwie trudno jest znaleźć jedną definicję ziemiaństwa jako warstwy społecznej, również wypracowaną przez jej przedstawicieli⁶. Tadeusz Epsztein w swojej opisowej definicji tego stanu wskazał kilka cech, które można zamknąć w kryteriach społeczno-kulturowych oraz ekonomicznych. Wymienił przede wszystkim posiadanie własności ziemskiej, odebranie odpowiedniego wychowania i wykształcenia zgodnego z przyjętymi przez tę grupę zasadami – początkowe kształcenie w domu, starsze dzieci wysyłano do szkół publicznych, młodzież często kończyła studia wyższe. Do wymienionych atrybutów dodał jeszcze pozycję społeczną i polityczną, obejmującą przede wszystkim aktywność na tych polach⁷. Do tego doszły kwestie mentalne i świadomościowe związane z wywodzeniem się ze stanu szlacheckiego, specyficzną kulturą, obyczajowością i z poczuciem odrębności społecznej, nakazujące niekiedy separować się od przedstawicieli innych warstw. W tej definicji wyróżnikiem przynależności, chociaż nie jedynym, jest posiadanie ziemi.

Inni badacze, np. Janusz Żarnowski i Janusz Komorowski, wskazali natomiast na kwestie genetyczne. Determinantą było pochodzenie i przynależność do określonej zbiorowości charakteryzującej się pewnymi cechami kulturowymi, mentalnymi i tożsamościowymi⁸. Co pozwoliło zaliczyć do niej również nieposesjonatów, czyli osoby, które utraciły swoje majątki, np. w wyniku zmian granicznych. Janusz Komorowski podkreślał dodatkowo kultywowanie swojej tożsamości stanowej mimo utraty potwierdzających ją podstaw majątkowych⁹.

Janina Leskiewiczowa zaproponowała z kolei szersze ujęcie, które także jest przydatne z punktu widzenia niniejszych rozważań. Zgodnie z tezą tej badaczki, ziemiaństwo obejmowało osoby pochodzenia szlacheckiego posiadające własność ziemską lub związane z taką własnością z tytułu dzierżawy czy pracy w charakterze oficjalisty. Do tej kategorii można również zakwalifikować osoby dysponujące większymi dobrami ziemskimi oraz wywodzące się ze szlachty, mieszkające jednak w mieście i utrzymujące się z wykonywania innych zawodów¹⁰. Zgodnie z prezen-

⁶ T. Epsztein, *Wokół definicji ziemiaństwa...*, s. 61-62. Przegląd definicji ziemiaństwa jako warstwy, uporządkowanych według trzech kryteriów: 1) Genetycznym, funkcjonalnym i majątkowym; 2) majątkowym; 3) majątkowym i genetycznym, zob. W. Mich, *Ideologia polskiego ziemiaństwa*, Lublin 2000, s. 9-13.

⁷ T. Epstein, *Wokół definicji ziemiaństwa...*, s. 67-68; J. Gerloff, *Ziemianie polscy w XX w., historia i polityka* [w:] M.S. Karski, *Pamiętniki*, oprac. i edycja J. Gerloff, Warszawa 2017, s. 12, 36

⁸ J. Żarnowski, *Spółczesność Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 287.

⁹ J. Komorowski, *Ziemiaństwo jako przedmiot badań...*, s. 114, 121. Tam również przegląd definicji „ziemiaństwa”.

¹⁰ J. Leskiewiczowa, *Zamiast wstępu* [w:] *Ziemiaństwo polskie 1795-1945*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1985, s. 14; W. Mich, *Ideologia polskiego ziemiaństwa...*, s. 12.

towaną definicją do tej warstwy (grupy społecznej) można jednocześnie włączyć dzierżawców i oficjalistów, których w latach międzywojennych traktowano w ten właśnie sposób¹¹.

Analizując przedstawione definicje, można wskazać na trzy istotne kryteria, determinujące przynależność do warstwy ziemiańskiej: posiadanie ziemi (również jej dzierżawienie), pochodzenie ze szlachty oraz określona mentalność i tożsamość. Kwestią pozostaje tylko określenie, czy wymienione cechy powinny występować razem, czy wystarczy spełnienie tylko dwóch z nich (np. szlachectwo i kwestie tożsamościowe)? W tym ostatnim wypadku do warstwy ziemiańskiej, można zaliczyć osoby, które straciły majątki, chociażby w wyniku konfiskat popowstaniowych czy z powodu represji wyemigrowały.

Pochodzenie ziemiańskie miała natomiast osoba wywodząca się z tej warstwy. Jej ojciec był ziemianinem spełniającym wcześniej cytowane definicje, zwłaszcza zaproponowaną przez Janinę Leskiewiczową, ewentualnie Janusza Komorowskiego. W tym miejscu należy dodać, że niektórzy z wyjeżdżających do miast i podejmujących pracę w innych zawodach wciąż posiadali majątki, czasami do nich powracając, a więc równolegle spełniali kryterium bycia ziemianinem.

W niniejszej pracy pominięto natomiast rozważania dotyczące definicji grupy/kategorii społecznej, jaką jest inteligencja. Obejmuje ona osoby wykonujące różne zawody związane z pracą umysłową poczynając np. od specjalistów, wyższych urzędników, przez twórców kultury¹².

Portret zbiorowy nauczycieli akademickich Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Dane statystyczne

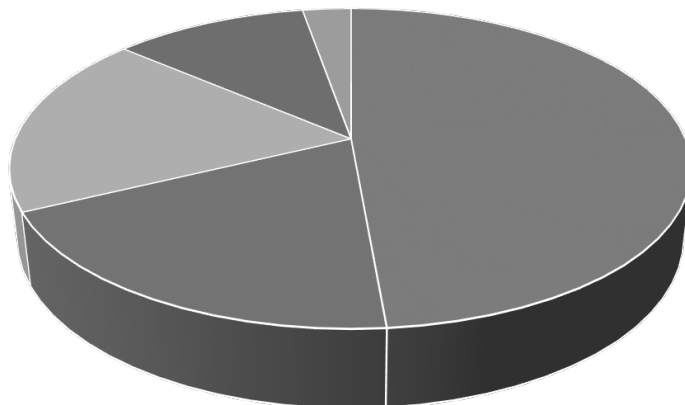
W tym miejscu należy poczynić ważne zastrzeżenie. Udało się bowiem zabrać dane dotyczące pochodzenia społecznego jedynie stu czterdziestu sześciu nauczycieli akademickich na stu siedemdziesięciu ośmiu zatrudnionych w lubelskiej Wszechnicy w latach 1918–1939. W tej grupie zawodowej przynajmniej dwudziestu ośmiu, w tym sześciu duchownych, wywodziło się z warstwy ziemiańskiej. Stanowiło to ok. 19 proc. wszystkich wykładowców pracujących w lubelskiej Uczelni (zob. tabela 1 i wykres 1)¹³. Wśród pracowników świeckich ziemianie stanowili ok. 17%, wśród duchownych – ok. 12%

¹¹ Szymon Rudnicki (*Ziemiaństwo polskie w XX wieku*, Warszawa 1996, s. 15) wskazał, że dzierżawcy (pochodzenia szlacheckiego) byli traktowani jak ziemianie. Podobnie pisali Tadeusz Epstein (*Ziemiaństwo polscy na Wołyniu w XIX i XX w.*, „Niepodległość i Pamięć” 2008, nr 28, s. 79) i Irena Żabińska (*Ziemiaństwo w województwie warszawskim w latach 1918–1945*, Toruń 2011, s. 181).

¹² O zakresie pojęcia „inteligencja” i składzie tej grupy społecznej, zob. m.in. H. Domański, *Wstęp [w:] Inteligencja w Polsce: specjaliści, twórcy, klerkowie, klasa średnia?*, red. H. Domański, Warszawa 2008, s. 7-17; M. Chojnowski, H. Palska, *O wielopostaciowości pojęcia „inteligencja”* [w:] *ibidem*, s. 19-36.

¹³ Liczba wszystkich pracowników naukowych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym wynosiła stu siedemdziesięciu ośmiu, wśród nich było pięćdziesięciu duchownych, dane za: G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. I, Lublin 1994, s. 105-107.

Wykres 1: Skład społeczny pracowników naukowych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1918–1939

- 1. Nauczyciele pochodzenia inteligentckiego - 48,62 proc.
- 2. Nauczyciele pochodzenia ziemiańskiego - 19,18 proc.
- 3. Nauczyciele pochodzenia chłopskiego - 18,50 proc.
- 4. Nauczyciele pochodzenia mieszczańskiego - 10,96 proc.
- 5. Nauczyciele pochodzenia robotniczego - 2,74 proc.

Źródło: G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. 1, Lublin 1994, s. 106-108.

Tabela 1: Nauczyciele akademicy KUL w latach 1918–1939 pochodzenia ziemiańskiego.

Lp.	Nazwisko	Imię	Lata życia	Czas pracy w KUL	Wydział
1.	ks. Archutowski	Józef	1879–1944	1918–1920	WT
2.	Białkowski	Leon	1885–1952	1926–1939 1944–1949	WNH
3.	Bouffał	Bronisław	1867–1949	1924–1927	WPiNSE
4.	Chojecki	Artur	1880–1951	1918–1919	WT, WPK, WNH i WPiNSE
5.	o. Cichowski	Henryk/Andrzej	1892–1932	1926–1928	WT
6.	Dembiński	Henryk	1900–1949	1932–1939 1944–1949	WPiNSE
7.	Dubanowicz	Edward	1881–1943	1919–1922	WPiNSE
8.	Florkiewicz	Adam	1910–1962	1937–1939	WPiNSE

9.	Górski	Ludwik	1894–1945	1924–1939 1944–1945	WPiNSE
10.	Łukaszewicz	Władysław	1875–1946	1922–1929	WPiNSE, WPK
11.	Manteuffel	Jerzy	1900–1954	1936–1939	WNH
12.	Ks. Morawski	Marian	1881–1940	1929–1934	WT
13.	Peretiatkowicz	Antoni	1884–1956	1919	WPiNSE
14.	Piasecki	Maciej	1893–1973	1930–1939	WPiNSE
15.	Płoski	Apolinary	1887–1948	1927–1929	WPiNSE
16.	Popławski	Mieczysław	1893–1946	1919–1939 1944–1946	WNH
17.	Porzeziński	Wiktor	1870–1929	1923–1929	WNH
18.	Ptaszycki	Stanisław	1853–1933	1918–1926	WNH, WPK
19.	Radziszewski	Henryk	1873–1923	1918–1923	WPiNSE
20.	Ks. Songajło	Konstanty	1875– 1940(?)	1930–1933	WT
21.	Straszewski	Maurycy	1848–1921	1919–1921	WNH, WT, WPK
22.	Strumiłło	Tadeusz	1884–1959	1923–1926	WNH, WT
23.	Strzelecki	Adam	1890–1935	1932–1939	WPiNSE
24.	Strzeszewski	Czesław	1903–1999	1932–1939 1944–1999	WPiNSE
25.	Tłuchowski	Jan	1887–1985	1922–1925	WPiNSE
26.	Wołkowska	Selina	1880–1961	1925–1939	WNH
27.	o. Woroniecki	Adam/Jacek	1878–1949	1918–1929	WT, WPK, WPiNSE, WNH
28.	Ks. Żongołowicz	Bronisław	1870–1944	1918–1919	WPK

Źródło: Opracowanie własne

WNH – Wydział Nauk Humanistycznych; WPiNSE – Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych;

WPK – Wydział Prawa Kanonicznego; WT – Wydział Teologiczny

Rozważania zostały oparte m.in. na ustaleniach dokonanych przez Grażynę Karolewicz, uzupełnionych o własne poszukiwania¹⁴. W tym miejscu należy jednakże

¹⁴ Badaczka jako podstawowe kryterium zakwalifikowania przyjęła zawód i status ojca danej osoby. Należy jednocześnie wskazać, że nie udało się jej ustalić podobnych danych dla trzydziestu dwóch osób ze stu siedemdziesięciu ośmiu, zob. G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy...*, t. I; *eadem*, *Nauczyciele akademicy...*, t. II: *Biogramy*, Lublin 1996. Większość informacji biograficznych dotyczących wykładowców Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nieopatrzonych w odsyłacz, pochodzi z tomu II tej pracy. Trudności w przeprowadzeniu badań dotyczących pochodzenia społecznego pracowni-

wymienić kilka uwag, dotyczących zakwalifikowania danej osoby do warstwy ziemiańskiej.

W badanej grupie znalazł się np. Apolinary Płoski. Jego ojciec, Piotr, mając pochodzenie ziemiańskie, nie posiadał jednakże majątku. Po Powstaniu Styczniowym pracował jako adwokat w Kielcach¹⁵. W tym wypadku ważnym kryterium uznania go za osobę należącą do ziemianstwa byłyby kwestie mentalnościowe. Należy jednakże rozstrzygnąć kilka kwestii. Czy Piotr Płoski czuł się wciąż ziemianinem i to poczucie przekazał swojemu synowi? Czy utrzymywał łączność ze swoją warstwą? Na tak postawione pytanie nie można – na podstawie dostępnych źródeł udzielić jednoznacznej odpowiedzi.

Do osób wywodzących się z rodzin ziemiańskich, nieuwzględnionych przez Grażynę Karolewicz, warto dołączyć ks. Józefa Archutowskiego (ur. w Karolinie w ziemi pułtuskiej, jako czwarty syn Teofila) i Czesława Strzeszewskiego (ur. w Jarocinie, którego właścicielem był jego ojciec, Czesław).

Pewien problem pojawił się przy zakwalifikowaniu do stanu ziemiańskiego synów zesłańców i emigrantów popowstaniowych: Władysława Łukaszewicza, Mieczysława Popławskiego, Wiktora Porzezińskiego i Henryka Radziszewskiego. W tym wypadku można jednakże uznać, że rodzice wspomnianych wykładowców Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego zachowali poczucie przynależności do swojej warstwy oraz charakterystyczną dla niej mentalność, która przekazali własnym dzieciom. Ta sama trudność pojawiła się w przypadku określenia pochodzenia ks. Mariana Józefa Morawskiego, którego ojciec był właścicielem majątku (brakuje jednakże bliższych danych). Do osób pochodzenia ziemiańskiego można także zakwalifikować trzech synów dzierżawców majątków: Artura Chojckiego, Adama Florkiewicza i Stanisława Ptaszyckiego.

Kolejne pytanie pojawiło się w kwestii przynależności do warstwy ziemiańskiej Edwarda Dubanowicza. Wywodził się on z rodziny szlacheckiej, lecz jego rodzice nie posiadali ziemi. Ojciec był rządcą (administratorem) w dobrach szlacheckich, a matka córką kuchmistrza. Dopiero później Edward Dubanowicz wszedł w posiadanie majątku swojej żony, Magdaleny z Cieńskich, w Hucie Szklanej k. Brodów na Podolu (w nim osiadł w 1927 r.)¹⁶.

Z tej grupy należy jednakże wyłączyć Zygmunta Kukulskiego, którego matka miała pochodzenie ziemiańskie, ojciec był natomiast urzędnikiem kolejowym.

---

ków Uczelni powoduje również brak wzmianek na ten temat w większości dostępnych akt osobowych zgromadzonych w Archiwum Uniwersyteckim Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Dodatkowo nie dla wszystkich osób dokumenty takie się zachowały.

¹⁵ Piotr Płoski był sędzią i dziennikarzem. Wywodził się z rodziny ziemiańskiej, właścicieli wsi Wąwał na Kujawach (M. Czapska, M. Szabat, *Piotr Arkadiusz Płoski (1845–1922) – adwokat, sędzia, dziennikarz i literat kielecki*, „Palestra Świętokrzyska” 2017, nr 21–22, s. 17–25, [http \[dostęp, 30 XI 2018 r.\]](http://dostęp.30.XI.2018.r.)).

¹⁶ Edward Dubanowicz majątek Huta Szklana miał odziedziczyć po teściu, Tadeuszu Cieńskim (Z.K. Wójcik, *Wspomnienia Edwarda Dubanowicza – przyczynek do biografii*, „Dzieje Najnowsze” 2008, nr 4, s. 176, 183; J. Faryś, A. Wątor, *Edward Dubanowicz 1881–1943. Biografia polityczna*, Szczecin 1992, s. 56, 114).

Posesjonaci i nieposesjonaci

Wśród osób pochodzenia ziemiańskiego zatrudnionych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim można wyróżnić te, które nie posiadały majątków, a praca zawodowa była ich jedynym źródłem utrzymania, oraz grupę właścicieli dóbr ziemskich. W tym ostatnim przypadku nadal można mówić o przynależności do warstwy ziemiańskiej¹⁷.

Do pierwszej ze wspomnianych kategorii nauczycieli akademickich należeli m.in.: ks. Józef Archutowski; Leon Białkowski; Bronisław Bouffall; ks. Czesław Cichowski; Jerzy Manteuffell; Artur Chojecki; Antoni Peretiatkowicz czy ks. Bronisław Żongołowicz. W momencie podjęcia wykładów w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim majątku nie posiadał już Maurycy Straszewski, który do 1901 r. zarządzał rodzinnymi dobrami w Lutoryżu (k. Rzeszowa). Ziemie te z powodu kłopotów finansowych właściciela zostały sprzedane na licytacji.

Do grupy osób, które posiadały majątki ziemskie, należał m.in.: Henryk Dembiński (Witkowice, pow. dębicki i Góry k. Pińczowa); Tadeusz Strumiłło (Książniczki w pow. michałowickim); Edward Dubanowicz (posiadał majątek żony w Hucie Szklanej k. Brodów); Czesław Strzeszewski (Jarocin w pow. płońskim) oraz Ludwik Górski (początkowo prowadził rodzinny majątek Cerańów, który przekazał starszemu bratu, ok. 1933 r. zakupił dobra Myśłeta, skąd dojeżdżał do Lublina, posiadał również inne majątki dziedziczne¹⁸). Dobra ziemskie posiadał również mąż Seliny Wołkowskiej, Kazimierz (w Strzyżowie nad Wisłokiem).

Pochodzenie terytorialne

Szeregując przedstawicieli opisywanej grupy nauczycieli akademickich zatrudnionych w lubelskiej Wszechnicy według ich pochodzenia terytorialnego, można wskazać, że większość z nich urodziła się na terenie zaboru rosyjskiego – siedemnaście osób (ok. 63%). W tej grupie domy rodzinne na terytorium dawnego Królestwa Polskiego miało dziewięć osób (ok. ok. 33%), a na tzw. ziemiach zabranych – osiem (ok. 30%). W zaborze austriackim przyszło na świat czterech pracowników Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (ok. 15%). Pozostali nauczyciele akademicy urodzili się natomiast poza granicami dawnej I Rzeczypospolitej: w Rosji – trzech; i po jednym w Belgii, Czechach i na Węgrzech. Żaden z wykładowców nie pochodził z zaboru pruskiego (*vide* tabela 2 i 3). Nie udało się jedynie ustalić pochodzenia terytorialnego w przypadku Konstantego Songajło, urodzonego w 1875 r.¹⁹

Należy wskazać, że w tej grupie dwóch nauczycieli: o. Jacek Woroniecki i Maciej Piasecki pochodziło z Lubelszczyzny.

¹⁷ B.W. Gałka, *Miejsce i rola ziemianstwa w strukturze społeczno-ekonomicznej II Rzeczypospolitej. Zarys problematyki*, „Dzieje Najnowsze” 1985, nr 1, s. 38.

¹⁸ *Ziemianie polscy XX wieku. Słownik biograficzny*, cz. 2: Życiorysy: Arkuszewski – Zdziński, red. J. Leskiewiczowa i in., Warszawa 1994, s. 51.

¹⁹ Nazwisko Songajło (Sągayło) występuje w spisach szlachty litewskiej. Wśród majątków należących do osób noszących to nazwisko wskazuje się dobra położone w pow. lidzkim i oszmiańskim, zob. Cz. Malewski, *Rodziny szlacheckie na Litwie w XIX wieku. Powiat lidzki, oszmiański i wileński*, Warszawa 2016, s. 189, http://rcin.org.pl/ihtpan/Content/61441/WA303_80717_TE_Malewski.pdf [dostęp, 1 II 2019 r.].

Tabela 2: Wykładowcy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego urodzeni na obszarze dawnej I Rzeczypospolitej

L.p.	Miejsce urodzenia			
	Zabór rosyjski		Zabór austriacki	Zabór pruski
	Królestwo Polskie	„Ziemie zabrane” tzw. zachodnie gubernie		
1.	Józef Archutowski	Leon Białkowski	Dembiński Henryk	
2.	Cichowski Henryk	Bronisław Bouffał	Dubanowicz Edward	
3.	Florkiewicz Adam	Artur Chojecki	Straszewski Maurycy	
4.	Górski Kazimierz	Jerzy Manteuffel	Strzelecki Henryk	
5.	Piasecki Maciej	Antoni Peretiatkowicz		
6.	Płoski Apolinary	Tadeusz Strumiłło		
7.	Strzeszewski Czesław	Żongołowicz Bronisław		
8.	Tłuchowski Jan	Łukaszewicz Władysław		
9.	Woroniecki Jacek			
	9	8	4	0
	17			
	Łącznie:		21	

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: G. Karolewicz, Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym, t. II: Biogramu, Lublin 1996

Tabela 3: Wykładowcy urodzeni poza obszarem dawnej I Rzeczypospolitej

	Kraj urodzenia			
	Rosja	Belgia	Czechy	Węgry
1.	Mieczysław Popławski	Henryk Radziszewski	Selina Wołkowska (z domu Nostitz)	Marian Morawski

2.	Wiktor Porzeziński			
3.	Stanisław Ptaszycki			
	3	1	1	1
	Łącznie:	6		

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. II: Biogramy, Lublin 1996

Zdecydowana większość pracowników lubelskiego Uniwersytetu pochodzenia ziemiańskiego urodziła się na ziemiach zaboru rosyjskiego (63%). W przypadku wszystkich nauczycieli akademickich odsetek ten był mniejszy i wynosił – 49%. W tej ostatniej grupie na obszarze tzw. guberni zachodnich Rosji (dawnych ziem I Rzeczypospolitej wcielonych bezpośrednio do państwa carów) przyszło na świat dziesięć na sto osób wykładających w Lublinie, a w Królestwie Polskim – trzydzieści dziewięć. Prawie dwukrotnie niższy był także odsetek nauczycieli wywodzących się z obszaru Galicji – 28%. Z terenów anektowanych przez Prusy przyjechało ok. 4% lubelskich wykładowców²⁰.

Inaczej natomiast kształtowały się te liczby w przypadku wszystkich nauczycieli akademickich zatrudnionych w uczelniach całej Polski w okresie międzywojennym. Odwołując się do danych zebranych przez Danutę Mycielską, liczba profesorów pochodzenia ziemiańskiego różniła się w zależności od ziem ich urodzenia. Najwięcej z nich wywodziło się bowiem z tzw. guberni zachodnich – ok. połowy wszystkich z nich. Około 20% osób urodziło się w dawnym Królestwie Polskim, w Galicji natomiast ok. 10%²¹.

Praca w lubelskiej Uczelni

Śledząc kariery nauczycieli akademickich pochodzących z warstwy ziemiańskiej, należy wskazać, że ośmiu przedstawicieli tego środowiska na stałe związało swoje życie zawodowe z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Byli to: Leon Białkowski (1926–1939, 1944–1949); Henryk Dembiński (1932–1939, 1944/1945); Ludwik Górski (1924–1939, 1944–1949), Maciej Kazimierz Piasecki (1930–1939, 1945–1949); Mieczysław Popławski (1923–1939); Czesław Strzeszewski (1932–1939, 1944–1999); Selina Wołkowicka (1925–1939) oraz o. Jacek Woroniecki (1918–1929). Selina Wołkowicka była jedyną kobietą w tym gronie, w którym zdecydowanie także przeżywały osoby świeckie.

Biorąc pod uwagę dane dotyczą okresu zatrudnienia, można wskazać, że 29% spośród nauczycieli akademickich pochodzenia ziemiańskiego niemal na stałe związało swoją karierę naukową z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Odsetek ten był

²⁰ Dane za: G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy...*, t. I, s. 94-105.

²¹ D. Mycielska, *Drogi życiowe profesorów...*, s. 255-256.

porównywalny do średniej dla wszystkich nauczycieli akademickich zatrudnionych w lubelskiej Wszechnicy. Z ustaleń Grażyny Karolewicz wynikało bowiem, że 27% wszystkich pracowników naukowych uznało Uczelnie za swoje stałe miejsce pracy²².

Dwóch spośród dwudziestu ośmiu pracowników Uniwersytetu po krótkim pobycie w Lublinie przeniosło się natomiast do innych uczelni. Byli to: ks. Bronisław Żongołłowicz, współtworzył m.in. Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, oraz Antoni Peretiatkowicz, później współorganizował Uniwersytet Poznański²³.

Po pięciu latach z pracy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim zrezygnował z kolei Edward Dubanowicz, który nie mógł pogodzić zajęć w Lublinie z obowiązkami wykładowcy Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. We lwowskiej uczelni pozostał do 1934 r., kiedy decyzją ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego został odesłany na emeryturę²⁴. Po tym samym czasie aktywności zawodowej z Lublina do Krakowa wyjechał ks. Marian Morawski, który objął stanowisko profesora dogmatyki w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po dwóch lata pracy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1918–1920) do Krakowa przeniósł się również ks. Józef Archutowski, rozpoczynając tam zajęcia jako profesor nadzwyczajny, potem zwyczajny, w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego przeniósł się natomiast m.in. Henryk Dembiński, wcześniej zatrudniony jako asystent na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. W lubelskiej Uczelni objął stanowisko zastępcy profesora w Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych (1932–1939). Z Uniwersytetu Poznańskiego (był tam zastępcą profesora w Wydziale Nauk Humanistycznych) przyjechał z kolei do Lublina Leon Białkowski (1926–1939), który powrócił do wykładów po 1944 r. W katolickiej Uczelni objął stanowisko profesora nadzwyczajnego nauk pomocniczych historii i historii średniowiecza w Wydziale Nauk Humanistycznych. W obu przypadkach decyzja o objęciu pracy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, oznaczała chęć uzyskania stabilizacji zawodowej i gotowość stałego związania się placówką. W sprawie Edwarda Dembińskiego istotna była również możliwość objęcia – zaraz po przyjeździe – stanowiska zastępcy profesora bez wymaganej habilitacji (uzyskał ją już w trakcie pracy w Lublinie)²⁵. Zatrudnienie w lubelskiej Uczelni podjął także Maurycy Straszewski (1919–1921), który był emerytowanym wykładowcą Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Dla niektórych praca w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim stanowiła zajęcie dodatkowe, byli oni bowiem zatrudnieni w innych uczelniach lub wykonywali

²² G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy...*, t. I, s. 65-66.

²³ Przed przybyciem do Lublina, Antoni Peretiatkowicz powołany został na stanowisko profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (A. Redzik, *Rozdział III: Wydział Prawa [w:] Academia militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015, s. 418).

²⁴ Ibidem, s. 500-501; P. Czarnek, *Edward Dubanowicz (1881-1943) [w:] Profesorowie Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W.S. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2008, s. 105.

²⁵ Jerzy Starnawski (*O życiu naukowym i literackim Lublina w latach 1918-1939*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin - Polonia. Sectio FF” 2005, Vol. XXIII, s. 132) zwrócił uwagę, że zjawisko powoływania zastępców profesorów bez habilitacji przybrało na sile w okresie rektoratu ks. Antoniego Szymańskiego (1933-1939) i dotyczyło szczególnie Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych.

inne zawody. Z Uniwersytetu Warszawskiego dojeżdżał m.in. Jerzy Manteuffel, który w drugiej połowie lat trzydziestych – równoległe z pracą w lubelskiej Wszechnicy, zaangażował się także w wykłady w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie²⁶. Uniwersytet Warszawski był również pierwszym miejscem pracy w przypadku Wiktora Porzezińskiego, który prowadził zajęcia z zakresu językoznawstwa w tamtejszym Wydziale Filozofii. Pełnił funkcję dziekana tego Wydziału, a w roku akademickim 1924/1925 prorektora Uniwersytetu Warszawskiego. Ze stolicą, jako wykładowca tamtejszej Wyższej Szkoły Rolniczej, był też związany Henryk Radziszewski. Ks. Marian Morawski wykładał przede wszystkim teologię dogmatyczną w lubelskim Kolegium Wielkim im. św. Andrzej Boboli „Bobolanum”. Po wyjeździe z Lublina pracą naukową kontynuował w Uniwersytecie Jagiellońskim. Maciej Piasecki i Apolinary Płoski byli natomiast bankowcami, którzy w ramach lektoratów z bankowości dzielili się ze studentami Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego praktyczną wiedzą w tej dziedzinie²⁷.

Inni wykładowcy łączyli z kolei pracę w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim z wykonaniem zawodu nauczyciela: np. Mieczysław Popławski równoległe nauczał historii i łaciny w Prywatnym Żeńskim Gimnazjum i Liceum Wacławy Arciszowej. Selina Wołkowicka uczyła języka niemieckiego w kilku lubelskich szkołach średnich. Leon Białkowski pełnił z kolei funkcję dyrektora Archiwum Państwowego w Lublinie (1927–1949). Tadeusz Strumiłło pracował w Kuratorium Okręgu Szkolnego w Lublinie²⁸. Bronisław Bouffał był natomiast wykładowcą w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie.

Opisane fakty wyjazdów i łączenia stanowisk wynikały m.in. z trudnej sytuacji finansowej lubelskiej uczelni. Przez wiele lat pensje kadry naukowej były niższe – w porównaniu z placówkami państwowymi – istniały także poważne problemy z ich regularnym wypłacaniem²⁹. Początkowo Uniwersytet nie gwarantował również pracownikom praw emerytalnych. W efekcie stan kadry naukowej podlegał stałej fluktuacji, wielu bowiem pracowników odchodziło do innych ośrodków – po prostu znajdując tam lepsze warunki finansowe. Grażyna Karolewicz wyliczyła np., że ok. połowa kadry pracowała od roku do trzech lat³⁰. Pozyskanie i wykształcenie nowych nauczycieli akademickich utrudniał także brak uprawnień doktorskich i habilitacyjnych.

---

²⁶ G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy...*, t. II, s. 134.

²⁷ Apolinary Płoski w okresie współpracy z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim był dyrektorem lubelskiego Banku Ziemskiego, Maciej Piasecki pracował w miejscowym Banku Rolnym (*ibidem*, s. 171, 174)

²⁸ J. Wojtycza, *Tadeusz Strumiłło (1884-04-30-1958-10-07)* [w:] *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/tadeusz-strumillo>, [dostęp, 4 XII 2018 r.].

²⁹ W niektórych okresach pensje wykładowców świeckich było niższe o 25 proc., a duchownych o 40 proc., w porównaniu z uczelniami państwowymi. Często także wypłacano je nieregularnie. W 1932 r. Senat uchwalił np. obniżkę uposażeń o 10-20 proc. (A. Wojtkowski, *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-1944* [w:] *Księga Jubileuszowa 50-lecie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. S. Kunowski, W. Müller, M. Rechowicz, Z. Sułowski, A. Wojtkowski, Lublin 1969, s. 61, 82).

³⁰ W tej grupie znaleźli się wykładowcy, którzy pracę w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim rozpoczęli w drugiej połowie lat trzydziestych na krótko przed wybuchem II wojny światowej (G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy...*, t. I, s. 64-65).

Ustabilizowanie się sytuacji prawnej i finansowej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nastąpiło dopiero pod koniec lat trzydziestych, kiedy uczelnia otrzymała prawo do nadawania stopnia magistra. Pozwoliło to zatrudnić własnych wychowanków w charakterze asystentów. Jednym z nich był Adam Florkiewicz. W 1934 r. ukończył on Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, trzy lata później został asystentem w Katedrze Prawa Cywilnego³¹.

Część z wymienionych osób powróciła do zajęć w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim po zakończeniu II wojny światowej. Byli to: Leon Białkowski (1926–1939, 1944–1949); Henryk Dembiński (1932–1939, 1944/1945); Ludwik Górski (1924–1939, 1944–1949), Maciej Kazimierz Piasecki (1930–1939, 1945–1949); Czesław Strzeszewski (1944–1999). Po wojnie zajęć w Uczelni nie podjął natomiast Adam Florkiewicz (w latach 1937–1939 asystent w Katedrze Prawa Cywilnego), który spędził w Lublinie zarówno okupację, jak i resztę swojego życia³².

Wiek

Kolejnym elementem zbiorowego portretu nauczycieli akademickich pochodzenia ziemiańskiego było określenie wieku, w którym rozpoczynali pracę w lubelskiej Uczelni. Należy wskazać ogólnie, że kadra zatrudniono w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim była stosunkowo młoda. Większość osób w momencie zatrudnienia nie przekroczyła czterdziestu lat życia (ok. 74%). Uwaga ta odnosiła się również do pracowników należących do omawianej warstwy społecznej. Analiza danych, pozwala bowiem wskazać, że większość z nich w chwili rozpoczynania wykładów w Lublinie także nie przekroczyła czterdziestego roku życia (59,26% przedstawicieli omawianej grupy)³³.

Najmłodszym spośród osób należących do omawianej grupy był Mieczysław Popławski, który został zatrudniony jako lektor języków klasycznych w Wydziale Nauk Humanistycznych i w Wydziale Teologicznym w wieku dwudziestu sześciu lat (1919 r.). Najstarszym był z kolei Maurycy Straszewski, emerytowany pracownik Uniwersytetu Jagiellońskiego. W chwili podejmowania zajęć z historii filozofii w Wydziale Nauk Humanistycznych, Wydziale Teologicznym i Wydziale Prawa Kanonicznego miał on siedemdziesiąt jeden lat.

Udział we władzach uczelnianych i wydziałowych

Niektóre osoby pochodzenia ziemiańskiego wchodziły w skład władz uczelnianych i wydziałowych. W latach 1918–1939, funkcje dziekanów i prodziekanów oraz rektorów i prorektorów sprawowało łącznie jedenaście osób (*vide* tabela 4).

³¹ *Ibidem*, t. II, s. 65.

³² Po zakończeniu II wojny światowej pracował na różnych stanowiskach w lubelskich zakładach oraz adwokat w Lublinie i Szczepieszynie (*ibidem*, s. 65).

³³ Około 34 proc. wszystkich pracowników Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nie przekroczyło trzydziestego roku życia. W wieku czterdziestu jeden – pięćdziesięciu lat było ok. 20 proc. wykładowców, 6 proc. osób zatrudniono między pięćdziesiątym pierwszym a siedemdziesiątym rokiem życia, dane za: *ibidem*, t. I, s. 92.

Tabela 4: Osoby pełniące funkcje we władzach uczelnianych i wydziałowych

	Imię i nazwisko	Dziekan	Prodziekan	Rektor	Prorektor
1.	Leon Ignacy Białkowski	1930-1933 WNH	1927/1930 1933/1934 WHN		1933 – 1938
2.	Bronisław Bouffał	1925/1926 WPiNSE			
3.	Edward Dubanowicz	1919/1920 WPiNSE			
4.	Ludwik Kazimierz Górski	1928/1929 WPiNSE	1929/1930 WPiNSE		
5.	Antoni Peretiatkowicz	1918/1919 WPiNSE			
6.	Mieczysław Popławski	1933/1934 WNH	1934/1935 WNH		
7.	Wiktor Jan Porzeziński 1926-1926 Sędzia uniwersytecki	1925-1927 WNH			
8.	Ludwik Ptaszycki Dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej 1924–1926 Sędzia uniwersytecki	1918/1919 WNH			1921/1922
9.	Maurycy Straszewski	1919/1920 WNH			
10.	o. Jacek Woroniecki	1924-1929 WT	1920/1921 WPK 1921/1922 WT	1922-1924	1928/1929
11.	ks. Bronisław Żongołowicz	1918/1919 WPK			

Źródło: Opracowanie własne

WNH – Wydział Nauk Humanistycznych; WPiNSE – Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych;
WPK – Wydział Prawa Kanonicznego; WT – Wydział Teologiczny

Aktywność naukowa

Warto również spojrzeć, w jakich dziedzinach badań, ewentualnie zawodach, specjalizowali się wykładowcy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pochodzenia ziemiańskiego. Badacze, zajmujący się ziemianstwem, twierdzą, że za właściwe kierunki wykształcenia dla dziecka z tej warstwy uważano rolnictwo i leśnictwo, potem prawo, ekonomię, a następnie medycynę i studia inżynierskie³⁴.

W przypadku lubelskiej Uczelni osoby pochodzenia ziemiańskiego posiadały wykształcenie teologiczne, filologiczne, historyczne, ekonomiczne, psychologiczne, filozoficzne i prawnicze. Prowadziły zajęcia z teologii: ks. Józefa Archutowski – Pisma Św. Starego Testamentu; ks. Henryk Cichowski – teologia dogmatyczna; ks. Marian Morawski – dogmatyka szczegółowa; ks. Konstanty Songajło – liturgia wschodnia (kapłan obrządku bizantyjsko-słowiańskiego); o. Adam/Jacek Woroniecki – teologia moralna i etyka; prawa kanonicznego (ks. Bronisław Żongołowicz); nauk pomocniczych historii i historii średniowiecza (Leon Białkowski; Stanisław Ptaszycki); psychologii (Artur Chojecki; Tadeusz Strumiłło), prawa narodów (Henryk Dembiński³⁵; Bronisław Bouffał); prawa administracyjnego (Jan Tłuchowski); ekonomii i historii gospodarczej (Ludwik Górski; Czesław Strzeszewski); prawa i filozofii politycznej (Bronisław Bouffał); prawa i procedury cywilnej (Władysław Łukaszewicz – sędzia³⁶); prawa cywilnego (Adam Florkiewicz); filologii klasycznej (Jerzy Manteuffel; Mieczysław Popławski³⁷); nauk prawnych i politycznych (Antoni Peretiatkowicz³⁸); bankowości (Maciej Piasecki i Apolinary Płoski – bankowcy); językoznawstwa porównawczego (Wiktor Porzeziński³⁹); prawa skarbowego i nauk o skarbowości (Henryk Radziszewski); historii filozofii (Maurycy Straszewski); filozofii (Tadeusz

³⁴ Zob. Sz. Rudnicki, *Ziemianstwo...*, s. 107; J. Karski, J. Karski, *Ziemianie w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Wiadomości Ziemiańskie” 2008, nr 33, s. 44.

³⁵ Henryk Dembiński zajmował się nie tylko badaniem prawa narodów, m.in. wpływem istnienia Ligi Narodów na bezpieczeństwo międzynarodowe czy kwestią legalności wojen, lecz również analizował komunizm jako ustrój kolektywny i totalny ograniczający wolność jednostki (K. Ostaszewski, Środowisko Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego wobec totalitaryzmów 1918–1939, „Acta Universitatis Wratislaviensis No 3365. Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 2011, T. XXXIII, s. 513–514).

³⁶ P. Pogonowski, *Prawo procesowe (cywilne i karne) w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach 1918–1952* [w:] *Prawo; Kultura; Uniwersytet. 80 lat ośrodka prawniczego KUL*, red. A. Dębiński, Lublin 1999, s. 269–270.

³⁷ Mieczysław Popławski kierował filologią klasyczną w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim od 1923 r., kiedy zastąpił Stefana Srebrnego. Był on jednocześnie jednym z najwybitniejszych filologów klasycznych w Polsce. W roku akademickim 1936/1937 nastąpił podział na dwie katedry: łacińską i grecką. Pierwszą z nich kierował Mieczysław Popławski, drugą – Jerzy Manteuffel. Ostatni z wymienionych wykładowców podarował uczelni liczne zabytki z okresu starożytnego, które stały się zaczątkiem Muzeum Archeologii Starożytnej (T. Madała, K. Narecki, *Filologia klasyczna w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach 1918–2004*, Lublin 2006, s. 10–13, 15–17).

³⁸ Antoni Peretiatkowicz był w 1920 r. inicjatorem utworzenia czasopisma naukowego „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny”, wydawanego do 1939 r. pod jego redakcją. (D. Dudek, *Antoni Peretiatkowicz (1884–1956)* [w:] *Profesorowie prawa...*, s. 366).

³⁹ Był jednym z najwybitniejszych indoeuropeistów (T. Madała, K. Narecki, *Filologia klasyczna...*, s. 13).

Strumiłło); historii (Adam Strzelecki). Jako lektorka języków obcych w Wydziale Nauk Humanistycznych była zatrudniona Selina Wołkowicka.

Podsumowując, można wskazać, że nauczyciele akademicy pochodzenia ziemiańskiego reprezentowali różne dziedziny nauki. Większość jednakże specjalizowała się w naukach prawnych oraz w ekonomii, znajdując zatrudnienie w Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Wiele z tych osób posiadało stopnie i tytuły naukowe⁴⁰. W tym wypadku zostaną podane najwyższe z nich posiadane lub uzyskane w trakcie pracy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Stopień doktora habilitowanego posiadali: ks. Józefa Archutowski; Leon Białkowski; Henryk Dembiński (uzyskana już w czasie pobytu w Lublinie); Edward Dubanowicz; Ludwik Górski; Jerzy Manteuffel; Antoni Peretiatkowicz; Henryk Radziszewski; Maurycy Straszewski; Czesław Strzeszewski (jedenaście osób). Henryk Cichowski posiadał z kolei dwa doktoraty z zakresu teologii, nie udało mu się jednak uzyskać habilitacji mimo złożonej pracy dotyczącej Stanisława Sokołowskiego (sprzeciw abp Adama Sapiehy).

Część z grona nauczycieli pochodzenia ziemiańskiego objęła stanowisko profesora nadzwyczajnego lub zwyczajnego, które w okresie międzywojennym ściśle wiązało się w wykładanymi przez nich na danej uczelni przedmiotami⁴¹. Tytuł profesora nadzwyczajnego posiadało siedem osób: Leon Białkowski (nauk pomocniczych historii i historii średniowiecznej); Bronisław Bouffał (prawo polityczne, prawo narodów oraz filozofii prawa); Antoni Peretiatkowicz (encyklopedii nauk prawnych i politycznych); Mieczysław Popławski (filologii klasycznej); Maurycy Straszewski (historii filozofii); o. Jacek Woroniecki (teologii moralnej i etyki) oraz ks. Bronisław Żongołłowicz (prawa kanonicznego). Tytuł profesora nadzwyczajnego posiadało osiem osób: ks. Józef Archutowski; Edward Dubanowicz (prawa politycznego); Ludwik Górski (ekonomii i historii gospodarczej); Jerzy Manteuffel (filologii klasycznej); ks. Marian Morawski (dogmatyki szczegółowej); Stanisław Ptaszycki (nauk pomocniczych historii i historii średniowiecza); Henryk Radziszewski (prawa skarbowego) oraz Czesław Strzeszewski (polityki ekonomicznej). Funkcje zastępcy profesora pełniło natomiast sześciu wykładawców wywodzących się z rodzin ziemiańskich: Artur Chojecki (psychologii); Henryk Cichowski (teologia dogmatyczna); Henryk Dembiński (prawa narodów); Władysław Łukaszewicz; Tadeusz Strumiłło (filozofii i psychologii) oraz Adam Strzelecki (historii). Selina Wołkowicka była zatrudniona jako lektorka języków niemieckiego i angielskiego w Wydziale Nauk Humanistycznych.

---

⁴⁰ W gronie pracowników Uczelni było czterdziestu jeden profesorów zwyczajnych, trzydziestu jeden profesorów nadzwyczajnych, trzydziestu siedmiu tzw. zastępców profesorów oraz trzydziestu asystentów. Do tego grona należy dodać dwudziestu czterech lektorów oraz piętnaście osób prowadzących wykłady zleczone (G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy...*, cz. 1, s. 64).

⁴¹ Zob. E. Magiera, *Uwarunkowania prawne kariery akademickich...*, s. 35-37.

Inna działalność

Oprócz zajęć naukowych i dydaktycznych, część z wymienionych osób aktywnie włączyła się również w życie publiczne⁴². Był to istotny element swoistego etosu ziemiańskiego oraz inteligenckiego⁴³.

Od 1911 r. Tadeusz Strumiłło wspólnie z Andrzejem Małkowskim czynnie zaangażował się np. w tworzenie harcerstwa na ziemiach polskich. Odpowiadał m.in. za ukształtowanie jego kierunku wychowawczego, szczególnie w zakresie kształtowania postawy moralnej harcerzy. W latach 1923–1925 był przewodniczącym Związku Harcerstwa Polskiego, wcześniej wchodził w skład jego władz naczelnych⁴⁴.

Leon Białkowski, Mieczysław Popławski należeli do Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lublinie. Drugi z wymienionych wykładowców był nie tylko czynnym członkiem wspomnianego wcześniej stowarzyszenia, lecz również w latach 1936–1939 pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego⁴⁵. Wcześniej na czele Towarzystwa Biblioteki stał inny wykładowca Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – Stanisław Ptaszycki.

Jednym z istotnych kierunków aktywności pracowników Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego było także propagowanie katolickiej nauki społecznej. Ludwik Górski był np. członkiem Rady Społecznej przy Prymasie Polski, od 1938 r. przewodniczył jej pracy. Z Radą związany był również Czesław Strzeszewski, pełniąc m.in. funkcję zastępcy przewodniczącego jej Komisji Wiejskiej⁴⁶. Ludwik Górski i Henryk Dembiński należeli jednocześnie do Międzynarodowego Związku Badań Społecznych w Malines. Pierwszy z wymienionych naukowców wziął m.in. udział w przygotowaniu syntezy katolickiej nauki społecznej „Kodeksu Społecznego. Zarys katolickiej nauki społecznej” (*Code Sociale*). Wraz z ks. Antonim Szymańskim dokonał jego tłumaczenie na język polski oraz poprzedził przedmową⁴⁷. Zajmował się również

⁴² Omówienie działalności społeczno-politycznej wykładowców Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, zob. m.in. S.K. Olczak, *Działalność społeczno-polityczna nauczycieli akademickich w II Rzeczypospolitej* [w:] *Pravo; Kultura; Uniwersytet...*, s. 39-50.

⁴³ W przypadku ziemiaństwa, w pewien sposób – ze względu na genezę również inteligencji – był to element uznanego przez przedstawicieli tej warstwy dziedzictwa przeszłości obejmującego idee służby i odpowiedzialności za losy Rzeczypospolitej (W. Mich, *Przeżytki szlacheckiego czy nowoczesni rolnicy? Kilka uwag o adaptacji polskich ziemian w II Rzeczypospolitej* [w:] *Polacy i sąsiedzi – dystanse i przenikanie kultur*, cz. III, red. R. Wapiński, Gdańsk 2002, s. 145).

⁴⁴ Tadeusz Strumiłło od 1906 r. należał również do założonego przez Wincentego Lutosławskiego Stowarzyszenia Patriotyczno-Religijnego „Eleusis”, propagującego etyczną odnowę młodzieży m.in. za pośrednictwem wychowania narodowego i wspierania wstrzeźliwości od alkoholu, hazardu i seksu (B. Barbicka, *Dr Tadeusz Zgierski-Strumiłło („Dąb”), „Montes Tarnovicensis”* 2001, nr 5, http://www.montes.pl/Montes_5/montes_nr_05_06.htm [dostęp, 3 XII 2018 r.]; T. Podgórska, *Stowarzyszenie Patriotyczno-Religijne Eleusis w latach 1902–1914*, Lublin 1999, s. 10-11, 104-113.

⁴⁵ A. Walendowski, *Mieczysław Stanisław Popławski (1893–1946) – filolog klasycystyczny i zasłużony członek Towarzystwa Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie*, „Bibliotekarz Lubelski” 2013, R. LVI, s. 12-13.

⁴⁶ R. Bender, *Czesław Strzeszewski* [w:] *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/czeslaw-strzeszewski>, [dostęp, 5 XII 2018 r.]; J.S. Grat, *Stanowisko prawnonaturalne Czesława Strzeszewskiego na tle poglądów polskich tomistów*, Białystok 2009, s. 3-34.

⁴⁷ G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy...*, t. II, s. 75; Cz. Strzeszewski, Śp. Ludwik Górski, „Rocz-

propagowaniem katolickiej nauki np. w trakcie organizowanych przez Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” Tygodniach Społecznych. Ludwik Górski w swoim majątku Myśłeta dwukrotnie organizował zjazdy ekonomistów katolickich⁴⁸.

Innym polem działań był Związek Polskiej Inteligencji Katolickiej, do którego należeli Adam Florkiewicz (w latach 1935–1939 pełnił funkcję redaktora wydawanego przez organizację miesięcznika „Prąd”)⁴⁹; Czesław Strzeszewski (w latach 1935–1939 był wiceprezesem jego Zarządu Głównego) oraz Henryk Dembiński (w latach 1938–1939 był prezesem Zarządu Głównego).

Inni nauczyciele akademicy zaangażowali się natomiast w życie polityczne, większość z nich była związana z Narodową Demokracją. Edward Dubanowicz był czynnym działaczem ruchu narodowego, łącząc w swojej pracy nurt konserwatywny i narodowy (należał i kierował m.in. Narodowo-Chrześcijańskiego Stronnictwa Ludowego i – od 1925 r. – Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego). Od 1928 r. należał do władz naczelnych Stronnictwa Narodowego. Jednocześnie brał udział w budowie niepodległego państwa. W 1918 r. wszedł m.in. w skład Polskiego Komitetu Narodowego we Lwowie, a później Tymczasowego Komitetu Rządzącego w tym mieście. Uczestniczył w Konferencji Paryskiej, uzasadniając m.in. konieczność przynależności Galicji do państwa polskiego. Był również posłem na Sejm Ustawodawczy i pierwszej kadencji (lata 1919–1927). W Sejmie Ustawodawczym był m.in. członkiem, potem przewodniczącym, Komisji Konstytucyjnej, przygotowującej treść przyszłej konstytucji marcowej. Później aktywnie uczestniczył w pracach nad konkordatem zawartym 10 lutego 1925 r. ze Stolicą Apostolską. Większość jego politycznej kariery przypadła jednakże na okres po zakończeniu w 1922 r. współpracy z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim⁵⁰.

Posłem na Sejm Ustawodawczy oraz pierwszej kadencji z listy obozu narodowego był również Henryk Radziszewski. Uczestniczył jednocześnie w pracach wielu komisji sejmowych m.in.: Skarbowo-Budżetowej, Odbudowy czy Ochrony Pracy. Wcześniej wchodził w skład Rady Stanu (grudzień 1918 r.). Brał także udział w przygotowaniach przez Ministerstwo Skarbu rokowaniach z amerykańskimi inwestorami prywatnymi oraz misji do Francji w celu uzyskania pożyczki walutowej⁵¹.

Henryk Dembiński pełnił z kolei funkcję prezesa Okręgu Lubelskiego Stronnictwa Pracy. Kazimierz Piasecki był m.in. radnym Rady Miejskiej Lublina oraz należała do prorządowego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, a później do Obozu Zjednoczenia Narodowego.

---

niki Nauk Społecznych” 1949, T.1, s. 24.

⁴⁸ Zjazdy zostały zorganizowane w 1935 i 1937 r. Tematem pierwszego z nich były relacje między ekonomią a etyką, drugiego – wolność gospodarcza (*Ziemiaństwo polscy XX wieku...*, cz. 2, s. 52).

⁴⁹ Od 1931 r. KUL stał się siedzibą redakcji miesięcznika.

⁵⁰ W 1928 r. Edward Dubanowicz wycofał się z życia politycznego (Z.K. Wójcik, *Wspomnienia Edwarda Dubanowicza...*, s. 181-183; P. Czarnek, *Edward Dubanowicz...*, s. 104-110; J. Faryś, A. Wątor, *Edward Dubanowicz...*, s. 41-42, 52-84, 109-111; 127-128, 149).

⁵¹ S.B. Krajewski, P. Smoleń, *Henryk Radziszewski (1873–1923) [w:] Profesorem prawa...*, s. 413-420.

Część pracowników pochodzenia ziemiańskiego była również zaangażowana w służbę państwową. Urzędnikiem był chociażby ks. Bronisław Żongołłowicz, który w latach 1930–1936 pełnił funkcję podsekretarza stanu i wiceministra w Ministerstwie Wyznań i Oświecenia Publicznego. Kierował tam kilkoma departamentami: Nauki i Szkolnictwa Wyższego; Sztuki oraz Wyznań Religijnych. W tym czasie odpowiadał także za kształt polityki wyznaniowej państwa. W 1930 r. został posłem na Sejm trzeciej kadencji z listy Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem⁵². Działo się to wszystko już po zakończeniu pracy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

Urzędnikiem państwowym był także Czesław Strzeszewski. W latach 1931–1933 pracował m.in. jako radca w Ministerstwie Rolnictwa i Reformy Rolnej, sekretarz generalny Centralnej Komisji do Spraw Finansowo-Rolnych przy Prezydium Rady Ministrów oraz delegat Ministerstwa Rolnictwa i Reformy Rolnej w Międzyministerialnej Komisji do Opracowania Taryfy Celnej. Uczestniczył także w negocjacjach traktatów handlowych z Włochami, Węgrami, Szwajcarią i Wolnym Miastem Gdańskiem⁵³.

Przed przyjazdem do Lublinie służbę w dyplomacji pełnił z kolei Bronisław Bouffał. Początkowo pracował jako naczelnik Wydziału Państw Centralnych w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, potem został wysłany z misją dyplomatyczną jako delegat Rzeczypospolitej Polskiej w Finlandii, Estonii i na Łotwie. Był m.in. szefem stałej polskiej misji dyplomatycznej na Łotwie, jako *chargé d'affaires*. W latach 1921–1922 był przedstawicielem rządu polskiego przy Międzynarodowej Komisji Mieszanej i Trybunale Rozjemczym na Górnym Śląsku. Po rozstaniu z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim w 1927 r. powrócił do współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych⁵⁴. Po odejściu z Lublina, pracownikiem tego samego resortu był także Artur Chojecki (1919–1927)⁵⁵.

W administracji państwowej pracował również Jan Tłuchowski. W latach 1920–1925 pełnił bowiem funkcję naczelnika Wydziału Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie. Po wyjeździe z miasta był Komisarzem Rządu na m. st. Warszawę. Po maju 1926 r. opuścił służbę państwową, przechodząc do zawodu adwokata⁵⁶.

Władysław Łukaszewicz w latach swojej pracy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, był przede wszystkim sędzią apelacyjnym, zasiadającym do 1929 r. w miejscowym Sądzie Apelacyjnym, później w Sądzie Najwyższym w Warszawie. Czynnie uczestniczył w życiu organizacji prawniczych, pełniąc m.in. funkcję wiceprezesa Towarzystwa Prawników i Ekonomistów Polskich⁵⁷.

Niektórzy służyli natomiast państwu swoją wiedzą i doświadczeniem. W latach 1923, 1929 i 1930 Leon Białkowski został np. oddelegowany do Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich jako ekspert archiwalny. Uczestniczył w pra-

⁵² K. Burczak, *Bronisław Żongołłowicz (1870–1944)* [w:] *Profesorowie Prawa...*, s. 554–557.

⁵³ R. Bender, *Czesław Strzeszewski...*, B. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy...*, t. II, s. 215.

⁵⁴ A. Szarek, *Bronisław Bouffał (1867–1947)* [w:] *Profesorowie Prawa...*, s. 42–43.

⁵⁵ G. Karolewicz, *Nauczyciele akademicy...*, t. II, s. 27.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 226.

⁵⁷ J. Nowińska, *Władysław Łukaszewicz (1875–1946)* [w:] *Profesorowie Prawa...*, s. 273–276.

cach rewindykacyjnych dóbr kultury w ramach Komisji Mieszanej Polsko-Sowieckiej w Moskwie, Leningradzie, Żytomierzu i Kijowie, będącej następstwem podpisanego w marcu 1921 r. traktatu ryskiego. W przygotowaniu punktu pokoju ryskiego dotyczącego zwrotu księgozbiorów brał udział Stanisław Ptaszycki. Był on bowiem jako rzeczoznawca archiwalny i biblioteczny polskiej delegacji wysłanej na konferencję pokojową w Rydze⁵⁸.

Stanisław Ptaszycki był także organizatorem i dyrektorem Archiwum Państwowego w Lublinie. Później, w latach 1926–1932, pełnił funkcję Dyrektora Wydziału Archiwów Państwowych w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Podsumowanie

Ziemiaństwo stanowiło drugą – po inteligencji – grupę społeczną, z której wywodzili się nauczyciele akademicy zatrudnieni w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach 1918–1939. Na stu siedemdziesięciu pracowników naukowych aktywnych zawodowo w tym czasie, było ich przynajmniej dwudziestu ośmiu (w rodzinach inteligenckich przyszło na świat siedemdziesięciu ośmiu). Większość z takich osób w momencie prowadzenia zajęć w lubelskiej Uczelni nie posiadała już własnych majątków, a praca naukowa lub inne zajęcia zarobkowe była dla nich jedynym źródłem utrzymania.

Z omawianej grupy dwudziestu ośmiu nauczycieli akademickich wywodzących się z rodzin ziemiańskich, ośmiu swoją karierę zawodową związało na stałe z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, część z nich (pięciu) kontynuowała zajęcia po przerwie wojennej. Najdłużej w lubelskiej Uczelni pracowali Czesław Strzeszewski, który wykładał w latach 1932–1939 oraz 1944–1974 – po przejściu na emeryturę nadal pozostał czynny zawodowo, i Mieczysław Popławski – razem z okresem powojennym – uczył 22 lata (aż do śmierci). Niektórzy z nich tylko na krótko związali się z Uniwersytetem kontynuując swoją karierę w innych placówkach naukowych lub jako przedstawiciele administracji rządowej np.: ks. Marian Morawski, ks. Bronisław Żongołowicz czy ks. Józef Archutowski. Niewielu porzucało z kolei pracę w innych uczelniach, szukając w Lublinie możliwości awansu i stabilizacji zawodowej np.: Henryk Dembiński i Leon Białkowski. Dla części osób zajęcia w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim stanowiły także dodatkowe źródło zarobku lub okazję do podzielenia się ze studentami swoją wiedzą i umiejętnościami np.: Jan Tłuchowski – pracownik administracji państwowej, Władysław Łukaszewicz – sędzia apelacyjny czy Maciej Piasecki i Apolinary Płoski – bankowcy.

Osoby wywodzące się z warstwy ziemiańskiej pracowały we wszystkich wydziałach lubelskiej Wszechnicy, najwięcej jednakże w Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych. Większość z nich zajmowała stanowiska profesorów zwyczajnych (siedmiu), nadzwyczajnych (ośmiu) oraz zastępców profesorów (sześć-

---

⁵⁸ Zob. S. Konarski, *Stanisław Ludwik Ptaszycki (1853-04-12-1933-12-20)* [w:] *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislaw-ludwik-ptaszycy> [dostęp: 15 VI 2018 r.].

ciu). Jedenastu z nich zasiadało jednocześnie we władzach uczelnianych i wydziałowych: jako rektorzy (o. Jacek Woroniecki) i prorektorzy (obok wspomnianego, także Ludwik Ptaszycki) oraz dziekani i prodziekani poszczególnych wydziałów. Antoni Peretiatkowicz był np. pierwszym dziekanem Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych⁵⁹.

Nauczyciele akademicy pochodzenia ziemiańskiego w momencie rozpoczęcia pracy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w większości przypadków nie przekroczyli czterdziestego roku życia. Była to tendencja charakterystyczna dla wielu tworzonych od podstaw uniwersytetów na obszarze Rzeczypospolitej: Wilna, Poznań (łącznie 43%) i Warszawy⁶⁰.

Wielu z nich aktywnie zaangażowało się również w działalność społeczną, polityczną oraz formacyjną. Byli wśród nich posłowie do Sejmu Rzeczypospolitej: Henryk Radziszewski i Edward Dubanowicz. Ludwik Ptaszycki i Leon Białkowski odpowiadali m.in. za rewindykację polskich dóbr kultury z terenu Związku Sowieckiego. Tadeusz Strumiłło wspólnie z Andrzejem Małkowskim współtworzył harcerstwo na ziemiach polskich. Ludwik Górski i Henryk Dembiński wiele czasu poświęcili z kolei propagowaniu katolickiej nauki społecznej, m.in. jako członkowie Międzynarodowego Związku Badań Społecznych w Malines. Inni – jak Czesław Strzeszewski, Adam Florckiewicz i wspomniany Henryk Dembiński – urzeczywistniali kolejny ważny cel związany z działalnością Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – kreację inteligencji katolickiej. Wspomniane osoby realizowały zatem ważny element etosu ziemianina, czyli zaangażowanie w życie społeczne i polityczne.

Niniejszy artykuł ukazał tylko pewne cechy wybranej zbiorowości, jaką tworzyli nauczyciele akademicy pochodzenia ziemiańskiego zatrudnieni w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach 1918–1939. Omówiono bowiem jedynie przebieg ich karier zawodowych: uzyskane stopnie i tytuły naukowe, zakres specjalizacji i prowadzonych badań, oraz ich aktywność na polu społecznym i politycznym. Nie dokonano jednakże analizy istotnego zagadnienia, dotyczącego kwestii mentalnych. Nie wskazano, czy osoby te utrzymywały związki z warstwą, z której się wywodziły. Pozytywnej odpowiedzi można prawdopodobnie udzielić w przypadku wykładowców, wciąż posiadających majątki ziemskie. Innym wskaźnikiem byłoby prześledzenie zawieranych przez nich związków małżeńskich, czy dochodziło do nich jedynie w określonym kręgu towarzyskim i społecznym⁶¹.

⁵⁹ Antoni Peretiatkowicz był pierwszym dziekanem Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, który objął tę funkcję. W grudniu 1918 r. na tę godność wybrano bowiem Stanisława Zachorowskiego, zmarł on jednakże przed przybyciem do Lublina (A. Dębiński, *Prawo w strukturach Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* [w:] *Prawo; Kultura; Uniwersytet...*, s. 33).

⁶⁰ M. Jakś-Ivanowska, *Profesorowie Uniwersytetu Poznańskiego...*, s. 346-347; T. Schramm, *Tworzenie uniwersytetów. Kadry profesorskie uniwersytetów w Warszawie, Poznaniu i Wilnie u progu Rzeczypospolitej* [w:] *Społeczeństwo, państwo, modernizacja. Studia ofiarowane Januszowi Żarnowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. W. Mędrzecki, Warszawa 2002, s. 127, 131, 138, 140.

⁶¹ Zemiaństwo pomorskie preferowało np. małżeństwa w ramach własnej warstwy (J. Borzykowski, *Zemiaństwo pomorskie a inteligencja i stan średni na przełomie XIX i XX wieku* [w:] *Szlachta i zemiaństwo na Pomorzu w dobie nowożytności XVI–XX wieku (Przemiany struktur wewnętrznych)*. Materiały z sympozjum w Toruniu 9 IV 1992 r., red. J. Dygdała, Toruń 1993, s. 131). Dostępne materiały źródłowe

Kolejne zagadnienie dotyczy ewentualnych relacji z pracownikami naukowymi wywodzącymi się z innych stanów (zwłaszcza chłopskiego)⁶². Czy utrzymywano z nimi stosunki towarzyskie? Czy ograniczano się jedynie do kwestii zawodowych? Odpowiedź na tak postawione pytania pozwoliłoby ukazać zakres otwartości osób wywodzących się z warstwy ziemiańskiej i wzajemnego przenikania się różnych światów społecznych.

REFERENCES - BIBLIOGRAFIA

Studies:

- Barbicka B., *Dr Tadeusz Zgierski-Strumiłło („Dąb”), „Montes Tarnovicensis”* 2001, nr 5, http://www.montes.pl/Montes_5/montes_nr_05_06.htm [dostęp, 3 XII 2018 r.].
- Bender R., *Czesław Strzeszewski* [w:] *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/czeslaw-strzeszewski>, [dostęp, 5 XII 2018 r.].
- Borzykowski J., *Ziemiaństwo pomorskie a inteligencja i stan średni na przełomie XIX i XX wieku* [w:] *Szlachta i ziemiaństwo na Pomorzu w dobie nowożytnej XVI–XX wieku (Przemiany struktur wewnętrznych). Materiały z sympozjum w Toruniu 9 IV 1992 r.*, red. J. Dygdała, Toruń 1993.
- Burczak K., *Bronisław Żongołłowicz (1870–1944)* [w:] *Profesorowie Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W.S. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2008.
- Chojnowski M., Pałska H., *O wielopostaciowości pojęcia „inteligencja”* [w:] *Inteligencja w Polsce: specjaliści, twórcy, klerkowie, klasa średnia?*, red. H. Domański, Warszawa 2008.
- Czapska M., Szabat M., Piotr Arkadiusz Płoski (1845–1922) – adwokat, sędzia, dziennikarz i literat kielecki, „Palestra Świętokrzyska” 2017, nr 21–22, http://www.ora.kielce.pl/data/Pliki/84_Palestra-Swietokrzyska-nr-21-22-2012_.pdf [dostęp, 30 XI 2018 r.].
- Czarnek P., *Edward Dubanowicz (1881–1943)* [w:] *Profesorowie Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W.S. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2008.
- Dębiński A., *Prawo w strukturach Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* [w:] *Prawo; Kultura; Uniwersytet. 80 lat ośrodka prawniczego KUL*, red. A. Dębiński, Lublin 1999.
- Domański H., *Wstęp* [w:] *Inteligencja w Polsce: specjaliści, twórcy, klerkowie, klasa średnia?*, red. H. Domański, Warszawa 2008.
- Dudek D., *Antoni Peretiatkowicz (1884–1956)* [w:] *Profesorowie Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W.S. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2008.
- Dybiec J., *Uniwersytet Jagielloński 1918–1939*, Kraków 2000, s. 117–120).
- Epszstein T., *Wokół definicji ziemiaństwa* [w:] *O polskich elitach raz jeszcze. Studia ofiarowane Profesor Janinie Leskiewiczowej z okazji dziewięćdziesiątych urodzin*, red. T. Epszstein, S. Górzyński, A. Karpiński, Warszawa 2007.
- Epszstein T., *Ziemiaństwo polscy na Wołyniu w XIX i XX w.*, „Niepodległość i Pamięć” 2008, nr 28.
- Faryś J., Wątor A., *Edward Dubanowicz 1881–1943. Biografia polityczna*, Szczecin 1992.

pozwoiliły tylko częściowo ukazać pochodzenie społeczne małżonków osób wywodzących się z rodzin ziemiańskich zatrudnionych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Selina Wołkowica, *de domo* Nostitz, wyszła za ziemianina – Kazimierza Wołkowickiego. Ludwik Górski także ożenił się z osobą ze swojej sfery z Marią Ludwiką Światopełk-Mirską, podobnie Henryk Dembiński, pojmując za żonę Jadwigę Szeptycką. Nie można wykluczyć, że ze szlachty podolskiej wywodziła się żona Leona Białkowskiego, Wanda z domu Ulatowska.

⁶² W. Mich, *Przeżytki szlacheckiego czy nowoczesni rolnicy?*, s. 142–143.

- Galka B.W., *Miejsce i rola ziemiaństwa w strukturze społeczno-ekonomicznej II Rzeczypospolitej. Zarys problematyki*, „Dzieje Najnowsze” 1985, nr 1.
- Gerloff J., *Ziemiaństwo polscy w XX w., historia i polityka* [w:] M.S. Karski, *Pamiętniki*, oprac. i edycja J. Gerloff, Warszawa 2017.
- Grat J.S., *Stanowisko prawnonaturalne Czesława Strzeszewskiego na tle poglądów polskich tomistów*, Białystok 2009.
- Jakó-Ivanovska M., *Profesorowie Uniwersytetu Poznańskiego 1919–1939. Portret demograficzno-społeczny*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2016, T. LXXVI.
- Karolewicz G., *Geneza Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, red. G. Karolewicz, M. Zahajkiewicz, Z. Zieliński, Lublin 1992.
- Karolewicz G., *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. I, Lublin 1994.
- Karolewicz G., *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. II: *Biogramy*, Lublin 1996.
- Karski J., *Ziemiaństwo w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Wiadomości Ziemiańskie” 2008, nr 33.
- Komorowski J., *Ziemiaństwo jako przedmiot badań*, „Historica” 2011, T. XL.
- Konarski S., *Stanisław Ludwik Ptaszycki (1853-04-12-1933-12-20)* [w:] *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislaw-ludwik-ptaszycki> [dostęp, 15 VI 2018 r.].
- Krajewski S.B., Smoleń P., *Henryk Radziszewski (1873–1923)* [w:] *Profesorowie Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W.S. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2008.
- Leskiewiczowa J., *Zamiast wstępu* [w:] *Ziemiaństwo polskie 1795–1945*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1985.
- Madala T., Narecki K., *Filologia klasyczna w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach 1918–2004*, Lublin 2006.
- Magiera E., *Uwarunkowania prawne karier akademickich w Polsce międzywojennej (1918–1939)*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 2015, nr 1 http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Pedagogika_Szkoly_Wyzszej/Pedagogika_Szkoly_Wyzszej-r2015-t-n1/Pedagogika_Szkoly_Wyzszej-r2015-t-n1-s25-44/Pedagogika_Szkoly_Wyzszej-r2015-t-n1-s25-44.pdf [dostęp, 30 XI 2018 r.].
- Malewski Cz., *Rodziny szlacheckie na Litwie w XIX wieku. Powiat lidzki, oszmiański i wileński*, Warszawa 2016, s. 189, http://rcin.org.pl/ihpan/Content/61441/WA303_80717_TE_Malewski.pdf [dostęp, 1 II 2019 r.].
- Mich W., *Ideologia polskiego ziemiaństwa*, Lublin 2000.
- Mich W., *Przeżytki szlacheckiego czy nowoczesni rolnicy? Kilka uwag o adaptacji polskich ziemian w II Rzeczypospolitej* [w:] *Polacy i sąsiedzi – dystanse i przenikanie kultur*, cz. III, red. R. Wapiński, Gdańsk 2002.
- Micińska M., *Inteligencja na rozdwojach 1864-1918*, Warszawa 2008.
- Mycielska D., *Drogi życiowe profesorów przed objęciem katedr akademickich w niepodległej Polsce* [w:] *Inteligencja polska XIX i XX wieku*, red. R. Czeulis-Rastenis, Warszawa 1981.
- Nowińska J., *Władysław Łukasiewicz (1875–1946)* [w:] *Profesorowie Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W.S. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2008.
- Olczak S.K., *Działalność społeczno-polityczna nauczycieli akademickich w II Rzeczypospolitej* [w:] *Prawo; Kultura; Uniwersytet. 80 lat ośrodka prawniczego KUL*, red. A. Dębiński, Lublin 1999.
- Ostaszewski K., *Środowisko Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego wobec totalitaryzmów*

- 1918–1939, „Acta Universitatis Wratislaviensis No 3365. Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 2011, T. XXXIII.
- Podgórska T., *Stowarzyszenie Patriotyczno-Religijne Eleusis w latach 1902–1914*, Lublin 1999.
- Pogonowski P., *Prawo procesowe (cywilne i karne) w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach 1918–1952* [w:] *Prawo; Kultura; Uniwersytet. 80 lat ośrodka prawniczego KUL*, red. A. Dębiński, Lublin 1999.
- Redzik A., *Rozdział III: Wydział Prawa* [w:] *Academia militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. A. Redzik, Kraków 2015.
- Roszkowski W., *Gospodarcza rola wielkiej prywatnej własności ziemskiej w Polsce 1918–1939*, Warszawa 1986.
- Rudnicki Sz., *Ziemiaństwo polskie w XX wieku*, Warszawa 1996.
- Schramm T., *Tworzenie uniwersytetów. Kadry profesorskie uniwersytetów w Warszawie, Poznaniu i Wilnie u progu Rzeczypospolitej* [w:] *Społeczeństwo, państwo, modernizacja. Studia ofiarowane Januszowi Żarnowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. W. Mędrzecki, Warszawa 2002.
- Starnawski J., *O życiu naukowym i literackim Lublina w latach 1918–1939*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia. Sectio FF” 2005, Vol. XXIII
- Strzeszewski Cz., *Śp. Ludwik Górski, „Roczniki Nauk Społecznych” 1949*, T. 1.
- Szarek A., *Bronisław Bouffał (1867–1947)* [w:] *Profesorowie Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W.S. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2008
- Szczepański J., *Materiały do ogólnej charakterystyki ludzi polskiego świata naukowego w XIX i początkach XX w. (Komunikat wstępny)*, „Kultura i Społeczeństwo” 1962 nr 2.
- Walendowski A., *Mieczysław Stanisław Popławski (1893–1946) – filolog klasyczny i zasłużony członek Towarzystwa Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie*, „Bibliotekarz Lubelski” 2013, R. LVI.
- Wojtkowski A., *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918–1944* [w:] *Księga Jubileuszowa 50-lecie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. S. Kunowski, W. Müller, M. Rechowicz, Z. Sułowski, A. Wojtkowski, Lublin 1969.
- Wojtyca J., *Tadeusz Strumillo (1884-04-30-1958-10-07)* [w:] *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/tadeusz-strumillo>, [dostęp, 4 XII 2018 r.].
- Wójcik Z.K., *Wspomnienia Edwarda Dubanowicza – przyczynek do biografii*, „Dzieje Najnowsze” 2008, nr 4.
- Żabińska I., *Ziemiaństwo z województwa warszawskiego w latach 1918–1945*, Toruń 2011
- Żarnowski J., *Społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1973.
- Ziemiaństwo polscy XX wieku. Słownik biograficzny*, cz. 2: *Życiorysy*: Arkuszewski – Zdziński, red. J. Leskiewiczowa i in., Warszawa 1994.